

8. Михайленко П. П. Кримінальне право, кримінальний процес та кримінологія України (статті, доповіді, рецензії). — У 3-х т. / П. П. Михайленко. — К., 1999. — С. 363.
9. Уголовный кодекс УССР, утвержденный ВУЦИК 23 августа 1922 г. — Харьков, 1922.
10. Уголовный кодекс УССР в редакции 1927 года. — Харьков, 1927.
11. Шмонин А. В., Семькина О.И. Преступления экономической направленности: понятие и генезис уголовного законодательства: монография / отв. ред. профессор Шмонин А.В. — М.: Юрлитинформ, 2013. — 472 с.
12. Волобуев А. Ф. Хищения с использованием небанковских финансовых учреждений / А. Ф. Волобуев // Законность, 2000. — № 7. — С. 39–41.

УДК 340.13.+94(477)

К.О. Матвієнко, здобувач кафедри
історії держави та права НАВС

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ ПРОФЕСОРА П.П. МИХАЙЛЕНКА

Розглянуто основні наукові праці професора П.П. Михайленка, присвячені питанням історії органів внутрішніх справ та, зокрема, міліції України (УСРР, УРСР). Показано внесок ученого у заснування наукової школи «Історія міліції України».

Ключові слова: органи внутрішніх справ України, міліція України, історія, наукові праці, професор П.П. Михайленко.

Рассмотрены основные научные работы профессора П.П. Михайленко, посвященные вопросам истории органов внутренних дел и, в частности, милиции Украины (УССР). Показан вклад ученого в создание научной школы «История милиции Украины».

Ключевые слова: органы внутренних дел Украины, милиция Украины, история, научные труды, профессор П.П. Михайленко.

The basic scientific works of professor P.P. Mikhailenko are considered sanctified to the questions of history of organs of internal affairs and, in particular, militia of Ukraine. The contribution of scientist is shown to creation of scientific school «History of militia of Ukraine».

Keywords: organs of internal affairs of Ukraine, militia of Ukraine, history, scientific works, professor P.P. Mikhailenko.

Актуальність та ступінь розробленості теми. Про актуальність праць академіка та можливість їх використання для подальших розвідок історії органів внутрішніх справ, підготовки проектів подальшого реформування системи органів внутрішніх справ України тощо вказували у своїх працях такі науковці, як М.М. Бабаєв, В.А. Борисенко, І.А. Вартилицька, П.А. Воробей, В.К. Гіжевський, О.М. Джу́жа, В.А. Довбня, В.І. Желунтій, А.П. Закалюк, П.Т. Землянський, Р.А. Калюжний, Е.М. Кісілюк, Ю.Г. Кобринський, В.В. Коваленко, В.С. Ковальський, М.Й. Коржанський, В.В. Кузнецов, О.Є. Маноха, В.П. Михайленко, Є.М. Моїсєєв, В.І. Осадчий та ін.

Але у цих роботах переважно розглядалися або окремі праці П.П. Михайленка, або групи праць за окремим напрямом. Комплексного ж дослідження наукових робіт академіка, зокрема присвячених питанням організації та діяльності, правового та

кадрового забезпечення органів внутрішніх справ України на різних етапах державотворення, досі проведено не було.

На сучасному етапі розвитку ОВС України, в умовах започаткованого керівництвом Міністерства внутрішніх справ реформування, назріло питання проведення аналізу наукових здобутків професора, що надасть змогу використати його досвід у сучасній практиці. Дані положення і визначають актуальність цієї статті.

Метою статті є огляд та аналіз наукових надбань професора П.П. Михайленка у дослідженні історії органів внутрішніх справ, зокрема міліції України — як за радянської доби, так і за доби незалежної України, розглянувши монографічні, бібліографічні видання та наукові статті, підготовлені професором або авторськими колективами, які він очолював, присвячені згаданій тематиці, що й нині слугують вагомим підґрунтям для роботи науковців.

Виклад основних положень. За радянської доби найвагомим здобутком у галузі дослідження історії такого правоохоронного органу, як міліція, стало видання у 1965 році колективної праці «Из истории милиции Советской Украины» під редакцією доктора юридичних наук, професора П.П. Михайленка [1]. Ця книга була надрукована за рішенням колегії МОГП УРСР та висвітлювала діяльність міліції УСРР (УРСР) у 1917—1964 рр. [2, с. 6] Структурно книга мала вісім глав: «I. Возникновение советской рабоче-крестьянской милиции. Милиция Украины в период иностранной военной интервенции и гражданской войны (1917—1920 годы)»; «II. Милиция Советской Украины в период борьбы за восстановление народного хозяйства (1921—1925 годы)»; «III. Милиция Советской Украины в период борьбы за построение социализма (1926—1937 годы)»; «IV. Милиция Советской Украины в период борьбы за дальнейшее развитие социалистического общества и укрепление обороны страны (1937 год — июнь 1941 года)»; «V. Милиция Советской Украины в период Великой Отечественной войны (июнь 1941 — 1945 год)»; «VI. Милиция Советской Украины в период восстановления и развития социалистического народного хозяйства (1945—1953 годы)»; «VII. Милиция Советской Украины в период борьбы за завершение строительства социализма (1953—1958 годы)»; «VIII. Милиция Советской Украины в период развернутого строительства коммунистического общества (1959—1964 годы)».

Як бачимо, у основу структуризації видання покладено періодизацію, яка була прийнята у програмі курсу історії КПРС, що у радянські часи було необхідною умовою для публікації такого роду праць.

У вступі до книги міністр внутрішніх справ УРСР І.Х. Головченко (міністр внутрішніх справ УРСР у 1962—1982 рр. — *Авт.*) зазначав: «Коллегия Министерства общественного порядка Украинской РСР приняла решение издать книгу по истории милиции Советской Украины. Выполняя это решение, авторский коллектив научно-исследовательского отдела Высшей школы МООП УССР собрал и обобщил богатый фактический материал о героическом прошлом советской милиции... Настоящая книга является первой попыткой осветить героические страницы истории милиции Советской Украины. ... она будет полезна для работников милиции, способствуя их воспитанию в духе славных традиций самоотверженной борьбы с преступностью... Мы надеемся, что книга будет встречена с интересом и широким кругом читателей — трудящимися нашей страны» [1, с. 4]. Але слід зазначити, що широкі кола громадськості у той час не мали можливості ознайомитися з виданням, зважаючи на встановлений для нього гриф «для службового користування».

Авторський колектив склали такі науковці, як Ю.В. Александров, Б.О. Воронін,

Й.А. Гельфанд, В.О. Кузнецов, М.Т. Куц, П.П. Михайленко, П.М. Назаров, В.Ф. Трегубов [3, с. 327]. Видання стало першою спробою такого масштабного дослідження у даній галузі не тільки в Україні, а й в СРСР, та послужило поштовхом для проведення аналогічних досліджень в інших республіках.

Авторський колектив здійснив велику дослідницько-пошукову працю. При роботі над книгою були використані матеріали п'яти фондів Центрального державного архіву Жовтневої революції та соціалістичного будівництва УРСР (зараз – ЦДАВО України), фонди обласних архівів республіки, архівні документи МВС (тоді – МОГП) УРСР [4, с. 352].

В окремому розділі подані спогади ветеранів, у яких висвітлюються окремі значимі епізоди діяльності української міліції, наприклад, стаття «Из истории киевского уголовного розыска», підготовлена колишнім керівником карного розшуку м. Києва, комісаром міліції II рангу у відставці Н. Дятловим, стаття «Всеукраинская школа милиции», підготовлена колишнім випускником, працівником цієї школи міліції, а згодом керівником кількох обласних управлінь МВС УРСР, комісаром міліції III рангу у відставці В. Комаровим.

Звісно, що за радянської доби до книги не були включені матеріали, які стосувалися організації та діяльності міліції УНР (доби Центральної Ради і Директорії) та Державної варті Української Держави (доби Гетьманату). Ці матеріали зберігалися у таємних архівних фондах і не підлягали оприлюдненню та були недоступні для дослідників. Але навіть відсутність їх у книзі анітрохи не применшує її значимості для подальшого розвитку вивчення історії української міліції.

Робота з проведення досліджень історії органів внутрішніх справ була продовжена після проголошення незалежності України.

Так, до 11-ї річниці міліції України побачило світ науково-популярне видання «Міліція України: історичний нарис, портрети, події» [5], підготовлене авторським колективом під керівництвом професора П.П. Михайленка. У книзі досліджуються витоки української міліції та основні принципи її організації та діяльності на різних етапах розвитку держави, починаючи від заснування цього спеціалізованого державного органу. Видання також містить багатий біографічний матеріал, за допомогою якого історії повертаються імена колишніх керівників правоохоронних органів та називаються імена наших сучасників, що присвятили своє життя протидії злочинності.

Складовими частинами видання стали розділи: «Сторінки історії міліції України», де висвітлюються питання організації та діяльності міліції УНР, Української держави та УРСР (УСРР) протягом 1917–1990 рр.; «Десять років на варті правопорядку», де розглянуто становлення та розвиток міліції незалежної України; «Портрети та події», у якому подаються біографії усіх керівників МВС України у 1917–2001 рр. та працівників міліції, які дослужилися до генеральських звань, усього понад 450 осіб.

У вступі до видання П.П. Михайленко зазначав: «... ця книга є першою, в якій ми намагаємося повернути нашій історії викреслені і забуті імена колишніх керівників правоохоронних органів України, показати, у яких умовах ці люди жили і працювали, а також назвати тих керівників органів внутрішніх справ України, які в наш час спрямовують свої сили на боротьбу зі злочинністю, зміцнення правопорядку, на розбудову Української демократичної правової держави» [5, с. 5].

Приємно відзначити, що головою редакційної ради та співавтором видання був тодішній міністр внутрішніх справ України генерал-полковник міліції Ю.О. Смирнов, що підтверджує увагу вищого керівництва МВС України до відтворення історичного минулого та вивчення досвіду попередніх поколінь українських міліціонерів.

На усіх етапах розвитку органів внутрішніх справ у будь-якій країні нагальною

потребу є вирішення питання підвищення рівня освіти її працівників, і не тільки професійного, а й загального. Не є винятком щодо цього й правоохоронні органи України, зокрема українська міліція. Одним із заходів, спрямованих на розв'язання цього питання, є ознайомлення працівників з героїчними сторінками історії органів внутрішніх справ України, для чого необхідно, з одного боку, видання відповідної нової літератури і, з другого, використання у навчанні та самоосвіті працівників вже існуючої.

Тому перед дослідниками стояло невідкладне завдання підготовки відповідного бібліографічного покажчика праць, присвячених історії української міліції. І це завдання було виконано. Бібліографічний покажчик під науковою редакцією П.П. Михайленка «Міліція України у 1917–2002 рр. (Історія, організація та діяльність, дотримання законності, підготовка кадрів)» було видано у 2002 році [6]. До нього включено понад 1200 назв праць, присвячених питанням розбудови української міліції на різних етапах українського державотворення. У виданні представлено вибірку відкритих публікацій щодо діяльності міліції та її структурних підрозділів, які вийшли у світ в Україні протягом 1917–2001 рр. Покажчик складався з шести розділів: «Історія міліції України»; «Організація та діяльність, кадрова робота»; «Служби та підрозділи»; «Законність у діяльності міліції»; «Підготовка кадрів»; «Правовий та соціальний захист працівників міліції». Для зручності пошуку необхідної літератури кожний розділ поділений на декілька підрозділів за різновидами видань. Так, наприклад, перший розділ «Історія міліції України» складається з підрозділів: «Збірники документів і матеріалів»; «Монографії, навчальна та практична література»; «Збірники наукових праць, матеріали конференцій»; «Статті»; «Автореферати дисертацій»; «Літературно-публіцистичні твори» [6, с. 4].

Значним доробком у висвітленні історії органів внутрішніх справ України, зокрема історії Міністерства внутрішніх справ України (УНР, ЗУНР, Української держави, УСРР, УРСР) та української міліції на різних етапах її існування, історії окремих служб міліції, підготовки кадрів тощо служать статті, підготовлені П.П. Михайленком особисто або у співавторстві із своїми учнями та колегами.

Так, історію органів внутрішніх справ часів українського державотворення 1917–1921 рр. досліджено у наукових статтях: «Українська державна варта» (1997 р.), «Міліція Української Народної Республіки доби Центральної Ради (листопад 1917 – квітень 1918 рр.)», «Державна варта Міністерства внутрішніх справ Української держави», «Українська народна міліція доби Директорії» (2003 р.), «Генеральне секретарство (міністерство) внутрішніх справ Української Народної Республіки за доби Центральної Ради (15 червня 1917 р. – 29 квітня 1918 р.)» (2004 р.), «Міністерство внутрішніх справ Української Держави гетьмана Павла Скоропадського (29 квітня – 14 грудня 1918 р.)», «Міністерство внутрішніх справ Української Народної Республіки доби Директорії (грудень 1918 – 1921 рр.)» (2005 р.), «Організація та діяльність міліції УНР за часів Української Центральної Ради (листопад 1917 р. – квітень 1918 р.)», «Державна варта Української Держави (квітень–грудень 1918 р.)», «Народна міліція Української Народної Республіки за часів Директорії (грудень 1918 р. – 1921 р.)», «Державна жандармерія та народна міліція ЗУНР (ЗОУНР) (листопад 1918 р. – 1919 р.)» (2007 р.).

Період радянської влади в Україні досліджується у наступних наукових працях: «Становлення робітничо-селянської міліції УСРР (1919–1922 рр.)», «Міліція України радянського періоду (1923–1940 рр.)», «Організація та діяльність міліції України в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.)» (2003 р.), «Міліція УРСР у період 1946–1962 рр.» «Міліція України у складі Міністерства охорони громадського порядку УРСР

(1962–1968 рр.)», «Організація та діяльність міліції УРСР у 1969–1988 роках», «Українська міліція в останні роки існування СРСР та перші роки незалежності України (1990–1992 рр.)» (2004 р.), «Народний комісаріат внутрішніх справ УСРР: сформування та організаційно-правові засади діяльності у період до утворення СРСР (кінець 1917–1922 рр.)», «Народний комісаріат внутрішніх справ УСРР у період з часу входження України в СРСР до ліквідації наркомату (1923–1930 рр.)», «Відновлення НКВС України та його реорганізація у передвоєнний період (1934 р. – перша половина 1941 р.)», «Народний комісаріат внутрішніх справ УРСР у період Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.)», «НКВС–МВС–МОГП УРСР (1946–1968 рр.)» (2005 р.), «Міністерство внутрішніх справ УРСР (1969–1990 рр.)» (2006 р.), «Робітничо-селянська міліція УСРР у 1919–1922 роках: утворення, розвиток та правові засади діяльності», «Міліція УСРР як складова частина НКВС у період 1923–1930 років», «Міліція УРСР у складі відновленого НКВС у передвоєнний період (1934 р. – перша половина 1941 р.)», «Реорганізація та специфіка діяльності міліції України у роки Великої Вітчизняної війни», «Організація та діяльність міліції УРСР із 1946 до 1953 року як складової частини НКВС (МВС) та МДБ», «Організація та діяльність міліції УРСР у період з березня 1953 р. по серпень 1962 р.», «Правові та організаційні основи діяльності міліції УРСР у складі Міністерства охорони громадського порядку (вересень 1962 р. – грудень 1968 р.)», «Міліція Української РСР у 70-х – 80-х рр. ХХ ст.» (2007 р.).

Історії підготовки кадрів органів внутрішніх справ, їх окремих служб, міліцейських періодичних видань, які виходили у системі МВС України (УНР, УСРР, УРСР), добровільним громадським формуванням з охорони громадського порядку присвячені статті: «З історії підготовки міліцейських кадрів в Україні», «Уголовний розыск Украины (стороници истории)» (1993 р.), «Утворення карного розшуку України» (1999 р.), «Офіційні часописи МВС України та інша міліцейська преса (1919–2005 рр.)» (2005 р.), «Громадські формування з охорони порядку і боротьба зі злочинністю: минуле і сьогодення» (2001 р.) та ін.

Актуальним для сучасного розвитку органів внутрішніх справ України є питання перейменування міліції у поліцію, яке П.П. Михайленко порушував у статтях «Міліція чи поліція? Поліція!» (2004 р.) [7] та «Поліція чи міліція?» (2006 р.) [8], відстоюючи позицію доцільності такого перейменування. Зокрема, він зазначав: «Як відомо з філософії, форма має відповідати змісту. Первісне значення слова «міліція» – військо, військове ополчення... Щодо незвички називати міліціонера поліцейським, то це проблема часу... Тож бути поліції в демократичній правовій Українській державі!» [7, с. 21, 23].

Зрозуміло, що працюючи у Національній академії внутрішніх справ (КВШ, УАВС, НАВСУ, КНУВС) понад 40 років, професор приділив увагу й дослідженню історії навчального закладу. Так, історію створення, розвитку, найважливіші здобутки КВШ–УАВС–НАВСУ–КНУВС висвітлено у підготовлених творчими колективами академії виданнях, у роботі яких П.П. Михайленко брав найактивнішу участь, а саме: «Національна академія внутрішніх справ України: люди, події, факти (1921–2001)» [9], «Київський національний університет внутрішніх справ: історія та сучасність» [10; 11]. Слід зазначити, що значна частина матеріалів вказаних праць лягла в основу історичних розділів підготовленої у 2011 році книги «Від курсанта до генерала. Шляхами бойових зв'язів та трудових звершень. 1921–2011 рр.», присвяченої 90-річчю Національної академії внутрішніх справ.

Висновки. Зважаючи на викладене, можна простежити певний зв'язок між усіма згаданими основними виданнями: по-перше, усі ці видання були підготовлені

за рішенням і за підтримки вищих керівних органів МВС України; по-друге, авторські колективи створювались на науковій базі Національної академії внутрішніх справ (КВШ, УАВС, НАВСУ, КНУВС); по-третє, керівництво авторськими колективами протягом багатьох років доручалось професору П.П. Михайленку [12].

Отже можна зробити висновок, що за останні чотири десятиліття на базі Національної академії внутрішніх справ утворилася та плідно працює наукова школа з дослідження актуальних історично-правових питань розвитку органів внутрішніх справ України, вагомий внесок у заснування, становлення і розвитку якої має професор П.П. Михайленко. А підготовлені за його участі праці, присвячені історії ОВС України, не втратили сьогодні своєї актуальності та широко використовуються науковцями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Из истории милиции Советской Украины / под ред. проф. П.П. Михайленко; Мин-во охраны обществ. порядка Укр. ССР. — К.: РИО МООН УССР, 1965. — 400 с.
2. Коваленко В.В. Проведення досліджень з історії міліції України у Національній академії внутрішніх справ (КВШ—УАВС—НАВСУ—КНУВС) / В. В. Коваленко // Актуальні питання історії органів внутрішніх справ України. Проблеми правового забезпечення діяльності міліції України (історико-правовий аспект) : зб. наук. праць [текст] / ред. кол. : В. В. Коваленко (голова), О. М. Джужа, Є. М. Бодюл та ін. — К.: Нац. акад. внутр. справ, 2010. — С. 5—11.
3. Довбня В. «Із історії міліції України» / В. Довбня // Міжнародна поліцейська енциклопедія. — У 10 т. — Т. VI. Оперативно-розшукова діяльність поліції/міліції / відп. редактори: В.В. Коваленко, Є.М. Моїсєєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. — К.: Атіка, 2010. — С. 327.
4. Довбня В.А. Дослідник історії становлення та розвитку міліції України / В.А. Довбня // Науковий пошук, розв'язання актуальних проблем юридичної науки — сутність життя вченого і педагога. До 90-річчя академіка П.П. Михайленка : зб. наук. праць / за ред. проф. Я.Ю. Кондратьєва. — К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2004. — С. 350—354.
5. Міліція України: історичний нарис, портрети, події : науково-попул. видання / Кол. авторів: Смирнов Ю.О., Михайленко П.П., Святоцький О.Д., Ануфрієв М.І. — К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2002. — 798 с.
6. Міліція України у 1917—2002 рр. (Історія, організація та діяльність, дотримання законності, підготовка кадрів) : бібліограф. покажчик / укл. П.П. Михайленко, В.А. Довбня, Т.Л. Кальченко, Е.М. Кісілюк; наук. ред. проф. П.П. Михайленко; МВС України; Нац. акад. внутр. справ України. — К.: Текст, 2002. — 122 с.
7. Михайленко П. Міліція чи поліція? Поліція! / Петро Михайленко // Міліція України. — 2004. — № 4. — С. 20—23.
8. Михайленко П. Поліція чи міліція? / Петро Михайленко // Міліція України. — 2006. — № 12. — С. 16—17.
9. Національна академія внутрішніх справ України: люди, події, факти (1921—2001) / Я.Ю. Кондратьєв, О.Ф. Гада, О.С. Гордецький та ін. — К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2002. — 308 с.
10. Київський національний університет внутрішніх справ: історія та сучасність. До 85-річчя заснування. — К.: Атіка, 2006. — 384 с.
11. Київський національний університет внутрішніх справ. Історія та сучасність / вид. 2-е, доп. і перероб. — К.: Атіка, 2007. — 400 с.
12. Довбня В.А. Засновник наукової школи НАВС (КВШ—УАВС—НАВСУ—КНУВС) «Історія міліції України» (Пам'яті доктора юридичних наук, професора Петра Петровича Михайленка) / В.А. Довбня, В.П. Михайленко // Актуальні питання історії органів внутрішніх справ України. Проблеми правового забезпечення діяльності міліції України (історико-правовий аспект) : зб. наук. праць [текст] / ред. кол. : В.В. Коваленко (голова), О.М. Джужа, Є.М. Бодюл та ін. — К.: Нац. акад. внутр. справ, 2010. — С. 149—153.